

FERDYDURKE WITOLDA GOMBROWICZA

Powieść *Ferdydurke* (wyd. 1937) zrodziła się jako reakcja Witolda Gombrowicza na nieporozumienia i ataki, które wywołała pierwsza jego książka *Pamiętnik z okresu dojrzewania* (tom opowiadań, wyd. 1933), znana w późniejszej, rozszerzonej wersji zatytułowanej *Bakakaj*. Pisarz, któremu wytykano tytułową niedojrzałość, chciał w *Ferdydurke* napisać pamflet wymierzony w krytyków literackich i inne „kulturalne ciotki”. Ostatecznie powieść nadała artystyczną formę uniwersalnym rozrachunkom z kulturą i współczesnym światem, a sam Gombrowicz stał się dzięki niej niekontestowanym „piewcą niedojrzałości i Formy”.

Czas i miejsce akcji

Akcja *Ferdydurke* rozgrywa się w latach 30. XX w. w Warszawie (szkoła, stacja u Młodziaków) i w ziemiańskim dworze Hurleckich w Bolimowie.

Satyra i groteska

Ferdydurke to **satyra** na trzy środowiska: szkołę, mieszczaństwo i ziemiaństwo. Fabuła w sposób groteskowy ukazuje historię 30-letniego Józia Kowalskiego, początkującego literata, który staje się dzieckiem, bo inni go tak traktują. Gombrowicz pragnął w ten sposób zdemaskować Wielką Niedojrzałość ludzkości. Człowiek jest istotą mętną i neutralną, która musi wyrażać się przez zachowania, w związku z tym na zewnątrz – dla innych – staje się kimś określonym o wiele wyraźniej i precyzyjniej, niż jest naprawdę w swoim wnętrzu. Stąd tragiczna dysproporcja między jego ukrytą niedojrzałością a maską, którą nakłada, wchodząc w relacje z innymi. Pozostaje mu tylko wewnętrznie przystosować się do tej maski, tak jak gdyby naprawdę był tym, kim się wydaje. Można więc powiedzieć, że w *Ferdydurke* człowiek jest tworzony przez innych, że ludzie tworzą się nawzajem i narzucają sobie formy.

Plan wydarzeń

1. Przebudzenie bohatera i zwątpienie we własną dojrzałość.
2. Zaskakujące odwiedziny profesora Pimki.
3. Cofnięty w latach Józio z powrotem w szkole.
4. Szkolne metody „upupiania” młodzieży.
5. Dygresja na temat tworzenia i wszechobecnej formy.
6. Historia Filidora i Anty-Filidora.
7. Józio na stacji u Młodziaków.
8. Nowoczesny światopogląd inżynierostwa.
9. Fascynacja „nowoczesną pensjonarką” Zutą.
10. Podstęp w pokoju Zutę – obnażenie schematów.
11. Kolejna dygresja – oczekiwania pisarza wobec literatury.
12. Wydarzenia na stadionie tenisowym, czyli Filibert dzieckiem podszyty.
13. Wyprawa na wieś w poszukiwaniu parobka.
14. Obraz konserwatywnego ziemiaństwa – dwór Hurleckich w Bolimowie.
15. Bratanie się z „prawdziwym” parobkiem.
16. Bunt chłopów przeciw panom.
17. Ucieczka z Bolimowa i „porwanie” Zosi.
18. Pocałunek – przed formą nie ma ucieczki.

Słowa kluczowe w utworze

- Forma – to konwencje, schematy i uprzedzenia dominujące w relacjach międzyludzkich; rzutują na to, w jaki sposób człowiek postrzega świat, opisuje go i w nim egzystuje.
- Pupa – staje się symbolem zdziecinnienia. „Upupianie” polega na narzucaniu uczniom „gęby” skromności, czystości i niewinności.

Witold Gombrowicz

- ▶ Łydka – symbolizuje młodość, sportową energię, zdrowie, a także swobodę obyczajów, w tym swobodę erotyczną.
- ▶ Gęba – oznacza wszystkie relacje między ludźmi i wszelkie maski społeczne, które przyjmujemy w społeczeństwie, wchodząc w relacje z drugim człowiekiem i uzależniając się od konwenansów.

Szkoła – pupa

Cofnięty w latach przez profesora Pimkę Józio trafia z powrotem do szkoły. Rolą szkoły jest „upupianie” młodzieży, czyli wpychanie w stan powtórnego zdziecinnienia. Szkoła nie uczy samodzielnie myśleć, nie przekazuje sensownej i przydatnej wiedzy. Uczniami się manipuluje, wtłacza ich w utarte schematy. Szkolne schematy i konwencje pękają, kiedy część chłopców buntuje się przeciwko tej infantylizującej roli szkoły (bitwa na miny między Miętusem a Syfonem).

Nowoczesny dom Młodziaków – łydka

Kolejnym miejscem, w jakie profesor Pimko zabiera Józia jest stacja u Młodziaków. Młodziakowie to nowoczesna rodzina, hołdująca postępowym prądom. Inżynier i jego żona chlubią się swoimi wyzwolonymi poglądami i swobodą obyczajową – „łydka”. W domu Młodziaków Józio ma pozbyć się resztek swojej dorosłości – ma stać się nowoczesnym, wyzwolonym młodzieńcem. Józio jednak postanawia ich zdemaskować i dlatego wysłała w imieniu córki Młodziaków Zuty listy do Kopyrdy i profesora Pimki z prośbą o schadzki. Moment, kiedy jeszcze tak niedawno zachęcający córkę do łamania konwenansów Młodziakowie zastają w szafach w jej pokoju Kopyrdę i podstarzałego profesora, staje się przełomowy – mieszczanie (rodzice) obnażają wówczas swoje konserwatywne oblicze. Są oburzeni, Młodziak policzkuje Pimkę, wszczynają się awantura i bijatyka. I tak kolejne schematy zostają obnażone.

Bolimowo – gęba

Bolimowo to ostatnie miejsce, które odwiedza Józio (z Miętusem). Tradycyjny ziemiański dwór wujostwa Hurleckich jest twierdzą konserwatywności. Widoczna jest hierarchizacja środowiska. Formę tę pragnie przełamać Miętus i koniecznie chce się pobratać z parobkiem (Walek ma uderzyć Miętusa w twarz), jednak i ta próba wyzbycia się formy okazuje się nieudana, a chłopci atakują dwór. Bohater ucieka ze smutną konstatacją, że od formy się nie ucieknie.

Kompozycja

- ▶ Trzy części, których akcja rozgrywa się w różnych miejscach.
- ▶ Części są przedzielone opowiadaniem-programami literackimi: *Filidor dzieckiem podszyty* i *Filibert dzieckiem podszyty*.

Język

Język utworu jest zarówno prosty, potoczny, jak i w niektórych fragmentach podniosły – typowy dla środowisk przedstawianych w utworze. Pomaga w ich charakteryzowaniu: podkreśla status społeczny, pochodzenie, np. gwara środowiskowa (uczniowska, wiejska, zwroty łacińskie).

SZEWCY STANISŁAWA IGNACEGO WITKIEWICZA

Szewcy (1934) to dramat o absurdalnej, ale nieuchronnej rewolucji. W groteskowej formie Witkacy ukazał katastroficzną wizję – rozkład hierarchii społecznej, którą ma zastąpić przymusowa równość („niwelizm”), masa pochłonie ostatnie indywidualności, powstanie społeczeństwo zuniformizowane i ztechnicyzowane. Tytułowi szewcy na czele z Sajetanem Tempe wykonują swoją monotonną pracę, umęczeni poczuciem beznadziejności. Wśród nich pojawiają się prokurator Robert Scurvy (liberał) i znudzona arystokratka księżna Irina Wsiewłodna Zbereźnicka.

W akcji dramatu następuje kilka rewolucji:

- ▶ zamach faszystowski zorganizowany przez Scurvy’ego przy pomocy „Dziarskich Chłopców” dowodzonych przez Gnębona Puczmyrdę;
- ▶ bunt szewców i obalenie porządku burżuazyjno-faszystowskiego;
- ▶ bunt Czeladników przeciwko Sajetanowi i próba wprowadzenia matriarchatu przez księżną Zbereźnicką;
- ▶ dopełnienie katastrofy – ostateczny przewrót dokonany przez niwelistów (towarzysze X i Abramowski), poprzedzony wkroczeniem Hiper-Robociarza.